

Futura ajan peilinä – mistä tulevaisuudentutkijat ovat puhuneet ja kirjoittaneet vuosien varrella

Tästä katsauksen luomisesta Futuran vaiheisiin neljännesvuosisadan ajalta tuli erityisen mieluista tehtävä – nimittäin sen verran kiinnostavia artikkeleita lehden taipaleelta löytyy. Lehden historian voi jakaa 3 vaiheeseen: 1. vaihetta voisi kutsua 'kuherruskaudeksi' – tuolloin lehden päätoimittajana oli Matti Vapaavuori; 2. vaihetta voisi nimittää 'irtiotoksi' – silloin päätoimittajaksi tuli vuonna 1993 lyhyeksi aikaa Anitta Manninen ja sitten Katriina Patoluoto; 3. kausi alkoi vuonna 1997 ja jatkuu edelleen. Tuolloin päätoimittajina toimivat Keijo Mäkelä ja Jari Metsämuuronen. Tätä vaihetta voi kutsua professionaalistumisen tai vakiintumisen ajaksi.

Kun katsoo noita lähes 100 julkaisua, kiinnostavaa nykyperspektiivistä on erityisesti tuo 'kuherruskausi'. Siksi keskityn tässä lähinnä tuohon aikaan. Lehtihän toimi vuodesta 1982 alkaen Tulevaisuuden tutkimuksen seuran suhteellisen ohuena jäsenlehtenä. Sitten nimi vakiintui Futuraksi vuonna 1986. Lehti tukevoitui, taitto parani vuosi vuodelta – vaikka taittajan nimi jäi tuntemattomaksi aina vuoteen –93 saakka. Sisällöltään lehdet olivat lähes poikkeuksetta kiinnostavia ja useimmiten myös korkeatasoisia. – Jotkut kestävimät jutut kannattaisi itse asiassa julkaista uudelleen.

Lehden sivuilta tulvii innostuneisuus, uuden etsintä – jos kohta myös huoli tulevaisuudesta. Yleisenä teemana toistuivat Rooman klubin esiin nostamat ajatukset ympäristön, ihmisen ja taloudellisen kasvun suhteesta. Riittääkö energia? Mitä on luonnonmukainen tekniikka? Johtaako väestönkasvu väistämättä ekokatastrofiin. Tekniikan filosofiasta keskusteltiin erityisesti G.H. von Wrightin virittämien ajatusten pohjalta.

Nämä teemat liittyivät tietysti 80-luvun yleiseen 'ympäristöheräämiseen' tai sen voimistumiseen. Jos minun pitäisi valita tästä teemasta suosikkini, se olisi vuoden 1988 2. numero, jossa on mielestäni ansiokkaita kirjoituksia ympäristön ja ihmisen suhteesta, kuten Pentti Malaskan artikkeli 'Onko ihmisen ja luonnon ristiriidalle ratkaisua' ja Pertti Seiskarin 'Systeemien ohjattavuus'.

Myös henkilökohtaisuus välittyi myönteisenä piirteenä monista tämän ajanjakson jutuista. Esimerkiksi Yrjö Seppälä muisteli mainiossa Kulissien takaa kirjoituksessaan Seuran alkuvaiheita, kuten Seilin kesäseminaaria, jossa 'seuran tytöt olivat kuulemma syyttäneet häntä perusteetta sovinnostiksi'. Päiväkirjamaiset muistelmat ilmestyivät vuosina 90-91.

Onko kiinnostusta? Marja-Liisa Viherä tiedusteli vuoden – 85 1. numerossa yhteysverkosta kiinnostuneita ihmisiä. He voisivat ilmoituksen mukaan kommunikoida näyttöpäätteiden avulla, jättää sanomia, vastata kenelle ja milloin haluaa jne. Seuraavassa numerossa Viherä maalasi myös osuvia tulevaisuuskuvia tietotekniikan hyväksikäytöstä esim. maanviljelyksessä. Kirjoituksessa kehitelty visio on osin arkipäivää nyt vaikkapa Etelä-Intiassa muutamissa tamilnadulaisissa kylissä, joissa pystytään hyödyntämään kylän yhteisiä nettikioskeja.

Tuo Viherän ilmoitus liittyi lehden artikkeleihin kehkeytyvästä tieto- tai informaatioyhteiskunnasta. Pohdittiin tietoyhteiskunnan luonnetta, kuten Osmo Kuusen artikkelissa Informaatioyhteiskunnan vaihtoehdot vuonna –83. Usein pohdittiin uutta työn käsitettä tai tietotekniikan vaikutusta ihmiskuvaan. Nämä olivat ilmeisen urauurtavia 80-luvun alun Suomessa. Matti Vapaavuori kirjoitti pääkirjoituksessaan jo Seuran jäsenlehden toisessa numerossa vuonna 1982 osallistuttuaan World Future Societyn konferenssiin tähän tapaan. *”Sain sen käsityksen, että kuvaruudun, mikrotietokoneen, kovalevyn ja televerkon integroiminen interaktiivisen opetuksen avuksi... tulee suuresti vaikuttamaan yhteiskunnan kehitykseen.”*

Jälkikäteen ajateltuna joissakin kuherruskauden jutuissa näkyi 80-luvun hektisyys, hienoinen hurmaantuminen tai hullaantuminen uudesta tekniikasta ja sen oletetuista yhteiskunnallisista vaikutuksista.

80-luvun puolivälissä keskusteltiin myös vilkkaasti tulevaisuudentutkimuksen luonteesta ja metodologiasta: mikä erottaa sen muista tieteen aloista – tai onko se ylipäätään tiedettä? Holistinen maailmankuva ja tutkimusote oli suosittu aihepiiri. Tämä näkyi myös Futuran sivuilla. Kompleksisuudesta tuli myös pariksi vuodeksi suosittu teema, johon keskittyi vuoden 1985 4. numero. Seuraavan vuoden 3. numerossa Mika Mannermaa teki kiinnostavan katsauksen Ervin Laszlon kompleksisuusteoriasta. Ounasteltiin, että yhteiskunnallisessa murrosvaiheessa voimistuisi erilaisten marginaalisten kansanliikkeiden vaikutus. Tätä ennakoி myös yksi ajan keskeisiä guruja F. Capra muutama vuosi aikaisemmin ilmestyneessä pienessä klassikossaan 'The turning point'. – Manuel Castellshan nosti saman teeman esiin 15 vuotta myöhemmin trilogiassaan informationaalisesta yhteiskunnasta. – Laidoilta keskiöön on myös tämän vuoden kesäseminaarin teemana.

Jos viivymme vielä vuoden –86 vuosikerrassa, niin silmiin pistää Pentti Malaskan oivallinen ja aika sapekas pääkirjoitus, jossa hän suomi Paavo Lipposen käsityksiä Rooman klubin toiminnasta ja hänen perusteetonta 'teknologia-uskoaan'. Saman vuoden viimeisessä numerossa keskusteltiin vilkkaasti, mutta toisaalta myös yllättävän kriittittävästi Linkolan mallista, kun Pentti Linkola oli esittänyt tunnetut teesinsä vihreästä yhteiskunnasta tai ehkä pikemminkin vihreästä teokratiasta. Kirjasessaan hän suositteli uuden yhteiskunnan malliksi eräänlaista ekodiktatuuria,

jossa valtaa pitäisi oikeaoppisten 'näköjoiden' hierarkkinen eliitti, esimerkiksi väestönkasvua säädeltäisiin ankarasti - vanhojen rotuhygieniain oppien mukaan huonoilta perheiltä kielletäisiin jälkikasvusto kokonaan, kun taas hyvät perheet saisivat rikastuttaa maailmaa keskimääräistä suuremmalla lapsikatraallaan. – Ekokatastrofista, väestönkasvusta ja demokratiasta on käyty jälleen viime viikkoina vilkasta keskustelua tutun sähköpostilistoilla. Linkolalaisten argumentit väestönkasvun rajoittamisesta näyttävät seuraavan vanhoja diktatorisia latujaan, vaikka viimeisten parinkymmenen vuoden aikana esim. UNDP:n raporteissa on osoitettu toistuvasti, että väestönkasvua voidaan rajoittaa tehokkaimmin investoimalla ns. inhimilliseen kehitykseen – eikä tämä edellytä edes tuntuvaa talouskasvua tai teollistumista.

Kuherruskauden lehdissä julkaistiin ahkerasti myös nimekkäiden kansainvälisten kirjoittajien konferenssiesitelmiä englanniksi. – Itse asiassa tuolloin ilmestyi kirjoituksia suhteellisesti ottaen enemmän englanniksi kuin vuoden –93 jälkeen. Kansainvälisyys näkyi myös kolmessa Kiina-seminaarissa. Viimeisimmän Pekingissä järjestetyn konferenssin esitykset julkaistiin vuoden –93 ensimmäisessä numerossa.

Ahkerina kirjoittajina kunnostautuivat seuran puheenjohtajan Pentti Malaskan ja päätoimittajan Matti Vapaavuoren ohella esimerkiksi Yrjö Seppälä, Torsti Kivistö, Mika Mannermaa, Osmo Kuusi, Sirkka Heinonen, Marja-Liisa Viherä ja Mika Panzar. – Miellyttävän lisän lehtiin toivat myös puheenjohtajan ja pääsihteerin palstat. Viimeksi mainittuja palstoja pitivät Sirkka Heinonen, Anita Rubin ja Iiris Hämäläinen.

Kuherruskaudelle oli luonteenomaista suuret teemat. Uskallettiin tarttua kysymyksiin ihmisen ja luonnon suhteesta, tekniikan filosofiasta tai historian suunnasta. Joissakin myöhemmissä lehdissä tätä hieman vähäteltiin puhumalla mielipidekirjoituksista. Näkisin kuitenkin suurissa teemoissa juuri lehden yhden vahvuuden – mitä pitäisi ehkä vahvistaa jatkossakin – silloin ei pyritä niinkään ennakoimaan tulevaisuutta kuin vaikuttamaan siihen. Tätä tulevaisuuteen vaikuttamista pikemmin kuin ennustamiseen pyrkimistä kosti myös Ilkka Niiniluoto tulevaisuudentutkimuksen keskeisenä tehtävänä puheessaan seuran 20-vuotisjuhlassa.

Jos pitäisi jälkiviisaasti ihmetellä joitakin tämän kauden teemoja tai pikemminkin niiden puutetta, niin mainitsisin sosialismin romahtamisen sivuuttamisen. Pienenä yksityiskohtana voinee palauttaa mieliin tässä yhteydessä vuoden 1988 4. numero, jossa julkaistiin apulaispääsihteerin Olli Perheentuvan muistio NL:n tulevaisuudentutkimuksesta. Se esitteli lyhyesti ja luettelomaisesti NL:ssä käytettyjä tulevaisuuden mallintamisen matemaattisia menetelmiä, kuten argumenttien ryhmäanalyysia, faktorinanalyysia, hahmontunnistusta, peliteoriaa, täsmällisyyden arviointimenetelmiä jne. - mutta jotenkin kummallisesti siinä ei edes vihjaista, että maa eli jo tuolloin yhteiskunnallisessa kriisissä. Samassa yhteydessä julkaistiin myös

näyttävä ilmoitus viriävästä yhteistyöstä Suomen ja NL:n tulevaisuuden tutkimuksen välillä.

Pari vuotta myöhemmin lehdessä ei noteerattu mitenkään NL:n luhistumista. – Tässä tilanteessa Futura ei jostain syystä seurannut tai peilannut ajan suuria yhteiskunnallisia ja kulttuurisia linjoja kovinkaan hyvin. Yhteiskunnallisessa keskustelussahan puhuttiin tuolloin yleisesti marxismista ja maailmanuskontojen kaltaisten suurten kertomusten kuolemista. Nyt tiedämme, että tuo postmoderni puhe oli vahvasti liioittelevaa. Ehkä Futurassa ajateltiin, että tuollaiseen ajan pintakuuhuun ei kannattanut reagoida.

Asia liittyy myös lehden linjan vaihtumiseen. Kun Matti Vapaavuori jätti päätoimittajuuden, lehteä päätettiin uudistaa radikaalisti. Päätoimittajaksi tuli vuodesta –93 lähtien Katriina Patoluoto. Tässä vaiheessa taittajana aloitti Hannu Penttilä. Luin myöhemmistä numeroista, että lehteä haluttiin uudistaa populaarimpaan suuntaan. Puhuttiin jopa tulevaisuudentutkimuksen kuva-lehdestä. Vaikka tuon 'irtiotto-kauden' monet lehdet olivat hyvin toimitettuja, lehden linjan uudistaminen ei vaikuta järin onnistuneelta. Artikkelit typistettiin lyhyiksi tynkäjutuiksi. Aiheetkaan eivät vaikuta kovin innostavilta. Lehti seurasi kyllä aikaansa reagoimalla esimerkiksi syvään lamaan kirjoituksilla uudesta työstä ja erilaisista Suomen selviytymisstrategioista, mutta suuret globaalit kysymykset jäivät taka-alalle. Vaikka ajan keskeiset sloganit olivat maailmankaupan nopea liberaalisatio ja kiihtyvä globalisaatio, lehti ei jostain syystä kiinnittänyt näihin juurikaan huomiota. Tämä selittynee linjan muutoksella: haluttiin keskittyä enemmän arkeen ja lähiympäristöön kuin suuriin maailmaa syleileviin kysymyksiin.

Tämä linja jatkui osin lehden 3. kaudella, jota nimitin professionaalistumisen vaiheeksi. Se alkoi vuosina 97-98 ja jatkuu siis yhä, mutta jossakin määrin muuttuneena. Varsinkin Jari Metsämuuronen pyrki 'tieteellistämään' lehteä. Artikkelien hyväksymisessä otettiin käyttöön yleiset tieteellisten julkaisujen refereerikäytännöt. Tuolloin ilmestyi monia ansiokkaita tutkimuseloituksia ja artikkeleita yhä laajemmalla kirjoittajajoukolla, mutta 'tieteellistäminen' merkitsi myös tietynlaista väriltämyyttä. 90-luvun lopun numeroissa keskityttiin paljolti organisaatioiden, maakuntien ja alueiden tulevaisuuteen.

Uusina keskustelunaiheina tulivat kirjoitukset heikoista signaaleista ja Top Ten – asiantuntijaseminaareista. Niistä on syytä mainita vuoden –99 seminaari ja sen tuhti julkaisu Edistyvien ja rikastuvien tieteiden vaikutukset tulevaisuuteen. Ja vaikka totesin äsken, että numeroita vaivasi pienoinen harmaus, löytyi sieltä väriläiskiäkin. Yksi sellainen on tuossa vaiheessa puheenjohtajaksi tulleen Osmo Kuusen ja vastarannan kiiski Lauri Gröhnin vuoropuhelu tulevaisuuden tutkimuksen 'perimmäisistä kysymyksistä'. Se julkaistiin vuoden 1998 3. numerossa.

Olemme omalla kaudellani jatkaneet edellisinä vuosina muotoutunutta vierailevien päätoimittajien käytäntöä. Olemme myös pyrkineet nostamaan viime vuosina enemmän esille 'kuherruskauden' suuria globaaleja teemoja. – Lehden tason kohentaminen on jatkuva haaste – sen pitäisi pystyä yhdistämään entistä paremmin tieteellisyys ja toisaalta poleeminen keskusteleavuus - mielestäni tarvitsisimme myös enemmän näkemyksellisiä juttuja tulevaisuudentutkijoiden uudelta polvelta.

Ajattelin päättää tämän lehtikatsauksen laiskalle päätoimittajalle sopivasti sitaatin sitaattiin. Matti Vapaavuori varoitteli nimittäin osuvasti jo vuonna 1982 Seuran jäsenlehden 1. numerossa informatoräjähdyksestä lainaamalla T.S. Eliotia näin – *'Missä on se viisaus, jonka olemme tietoihin kadottaneet'*.